

Mary Wollstonecraft'ın Koruyucu Liberarizmi: Adalet ve Özen Etiği¹ - Daniel Engster

Çevirenler: Selda Coşkun-Aktaş*
Birgül Çiçek**

Öz

Çağdaş feminist akademisyenler, adalet ve bakım teorileri arasındaki ilişkiyi analiz etmeye çok dikkat ettiler, ancak erken dönem feminist yazarların fikirlerine çok az ilgi gösterdiler. Mary Wollstonecraft'ın eşsiz katkısını vurgulamak için politik felsefesini çağdaş adalet/bakım tartışmalarına taşıyorum. Genellikle klasik bir liberal veya cumhuriyetçi düşünür olarak yorumlansa da, Wollstonecraft daha iyi bir feminist özen düşünürü olarak anlaşılır. Bakım görevlerinin önemini vurgulayarak liberal toplumun devrimci bir dönüşümünü hedeflemiştir. Bununla birlikte, bazı yeni feminist bilim insanlarının aksine, adalet için hala önemli bir rolün farkındaydı. Kişisel bakım verme faaliyetlerinin politik olanı dönüştürmeden önce, adaletin kişisel bakım ilişkilerine taşınması gerektiğini savunmuştur. Dolayısıyla Wollstonecraft'ın siyaset felsefesi, adalet ve özen teorilerini sentezlemek için feminist bir model sağlar ve özen perspektifini içeren klasik liberal ve cumhuriyetçi fikirlerin yenilikçi bir şekilde yeniden formüle edilmesini temsil eder.

* Doç. Dr. Selda Coşkun-Aktaş, Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü, Ankara-Türkiye. E-posta: seldac@hacettepe.edu.tr, ORCID No: 0000-0003-4040-2939.

** Arş. Gör. Birgül Çiçek, Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Aile ve Tüketici Bilimleri Bölümü, Ankara-Türkiye. E-posta: birgulaydin@hacettepe.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-3985-6637.

Translation
Translation submission date : 10 October 2022
Translation acceptance date: 11 November 2022

Çeviri
Çeviri gönderim tarihi: 10 Ekim
2022
Çeviri kabul tarihi : 11 Kasım 2022

Giriş

Son yıllarda feminist teorisyenler, adaletle ilgili liberal teorilere alternatif olarak özen etiğini temel alan politik teoriler öne sürmüşlerdir.² Ancak bu araştırmacılar, Mary Wollstonecraft'ın (1759-97) liberal adalet ve feminist özen arasındaki ilişkiye dair görüşlerine çok az yer vermişlerdir. Bu makalede, Wollstonecraft'ın adalet ve özen üzerindeki görüşleri ve bu kavramların sentezine dayalı öne sürdüğü liberalizmin korumacı formu üzerinde durulacaktır.

Günümüz araştırmacıları adalet ve özen teorilerinin kesin doğası üzerinde tartışırken, bazıları bu iki kavramın analitik olarak ayrılabilirliğini sorgulamakta, çoğu ise belirli ayırt edici özellikleri olduğunu belirtmektedir (Gatens, 1998; Held, 1995a)³. Adalet teorileri formal ve soyut hak ve kurallar çerçevesinde organize edilmiş olmalarına rağmen; özen teorileri koruyucu aktiviteleri, katılımcı olma ve insan ilişkilerinin devamının gereğini vurgular. İkisi arasındaki önemli farklılık, özen teorilerinin koruyucu aktivitelere ve bunların gerçekleştiği geleneksel alanlar olan aile, arkadaşlık, cinsel ve diğer yakın ilişkilere verdiği yüksek ahlaki değerdir (Friedman, 1995: 147-8). Bu görüş kamusal ve özel alanların birbirinden ayırmayacağı görüşü ile bütünleşmektedir: Kişisel ilişkiler ve aile ilişkilerinde yaşanan özen, kamusal alanda hayati öneme sahiptir ve kamusal alanda da farkına varılması ve desteklenmesi gerekir (Katzenstein, Latin, 1987: 262-3).

Okin (1989a, 1989b), adalet teorilerinin bazı bakımlardan özen teorileri ile benzerliğini tartışsa da özen teorileri, bakım faaliyetlerini vurguladığı için adalet teorilerinden ayrılır.⁴ Özen teorilerinin daha ayırt edici özelliği, ahlaki davranışın çıkış kaynağının diğerlerinin ihtiyaçlarını karşılamak olmasıdır (Ruddick, 1999:237; Toronto, 1993:105). Bu bağlamda, özen teorileri adalet teorilerine göre daha esnek ve kapsamlıdır. Adalet teorileri her ne kadar insan ilişkilerini soyut ahlaki kurallarla düzenlese de özen teorileri bireylerin belirli ihtiyaçları olduğu düşüncesinden yola çıkar ve bağlam içerisinde bu ihtiyaçlara işaret eder (Friedman, 1993:70-1). Adalet teorileri bireysel özerklik ve sözleşmeye dayalı yükümlülükleri vurgularken; özen teorileri çok görünürde olmayan ve çoğunlukla seçilmemiş yani verilmiş sorumluluk ve görevlere odaklanır (Gatens, 1998:xiv-xv).

Birinci nesil özen teorisyenleri birincil olarak özen ve adalet teorileri arasındaki kapsam farklılıkları ile ilgilenmişler; ancak, son zamanlardaki tartışmalar adalet ve özenin, feminist perspektiften nasıl birleştirilebileceği üzerine odaklanmıştır (Held, 1995a:2; ayrıca bakınız Card, 1995; Clement, 1996; Dillon, 1992; Friedman, 1993, 1995; Held, 1995b; Hirschmann, Di Stefano, 1996; Jaggat, 1995; James, 1992; Koehn, 1998; Okin, 1989b; Robinson, 1999; Tronto, 1993). Bu konu üzerindeki ilgi, ideal özenin potansiyel eksiklikleri üzerindeki farkındalığın artması ile en üst seviyeye ulaşmıştır (Jaggat, 1995). Özellikle özen etiği üzerinde odaklanılması, onun kamusal ilişkilere ve sosyal yapıya uygulanabilirliği üzerine soruları da artırmıştır (Mendus, 1993). Özen etiği, kurumsal olarak yapılandırılmış güç eşitsizliklerinin özen ilişkilerini tehlikeye atma

yollarını göz ardı ettiği gerekçesi ile eleştirilmiştir (Friedman, 1993). Bazı teorisyenler ayrıca, gerçek özen ilişkilerinin objektif kriterlerinin gözetilmemesi durumunda, bu ilişkilerin paternalizm ya da dar kafalılığa (parochialism) kayabileceğine işaret etmişlerdir (Barry, 1995:252-6; Jaggar, 1995; Koehn, 1998; Narayan, 1995; Sevenhuijsen, 1998; Tronto, 1993).

Wollstonecraft'ın bu konuya ilişkin değerlendirmeleri günümüz teorisyenlerince görmezden gelinmiş olsa da, bu konudaki tartışmalara önemli katkılarda bulunmuştur. Wollstonecraft'ın yazılarının görmezden gelinmesi onun kadını basit bir şekilde klasik liberal geleneğe ekleyen ve karıştıran bir geleneksel liberal feminist olarak bilinmesi nedeniyle bir ölçüde anlaşılabilir. Aslında bazı araştırmacılar da Wollstonecraft'ın felsefesinin kadınlara uygulandığında, liberal teorilerin adalet ile ilgili tüm yetersizliklerini somutlaştırdığını öne sürmektedir (Eisenstein, 1981: 90; Gatens, 1991; Jacobus, 1979: 10; Pateman, 1989; Poovey, 1984). Wollstonecraft'ın "cinseyete yönelik eşitlik sorusunda kadınların erkekler gibi muamele görme hakkı var mı ya da eğer onlar erkek olsalardı" şeklindeki ifadesi (Gatens, 1991: 126-7), kadınların perspektif ve kaygılarını dikkate almadan onları liberal politik alana dâhil ettiği yönünde yorumlanmıştır.

Wollstonecraft'ın bu ifadesine yönelik liberal yorum ile ilgili sorun, bu yorumun Wollstonecraft'ın özen ilişkilerine verdiği önemli rolü göz ardı ediyor olmasıdır. Ancak Wollstonecraft özen ilişkilerini büyük ölçüde klasik liberal gelenek üzerine çizse de, yine de bu ilişkileri toplumun temeli ya da sonu şeklinde ifade eder. Wollstonecraft, bireyin özerk gelişiminin anne ve babanın çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ilgisi ile ailede başladığını belirtir. Aslında, ailedeki görevler Wollstonecraft'ın politik felsefesinin odağındadır. Wollstonecraft'ın toplum vizyonunda en yüksek ahlaki öneme sahip olan şey, eş olarak erkeğe ve kadına, anneye, babaya, erkek ve kız çocuklara ve vatandaşlara karşı olan özene dayalı yükümlülüklerdir.

Wollstonecraft bu özen çerçevesi içerisinde, adaletin önemini belirtir ve ailede ve toplumda sağlıklı özen ilişkilerinin kurulabilmesi için kadınların siyasi, sosyal ve aile hayatındaki haklarının geniş bir çerçevede artırılması gerektiğini öne sürer. Wollstonecraft'ın toplum eleştirisi şunu göstermeye tasarlanmıştır: Adaletsiz aile ilişkileri ve diğer sosyal ilişkiler, sadece özenin gelişmesini engellemez; aynı zamanda özensiz ve patolojik ilişkileri de destekler. Wollstonecraft, doğal olarak eşitlik ve adalet savunucu olarak bilinir; ancak, onun bunu toplumun daha özenli ve görevinin bilincinde bireylerden oluşmasının sağlanmasında birincil olarak kadınlar için talep ettiği gerçeği gözden kaçırılmıştır. Onun politik felsefesi, liberal adaletin özen ilişkilerinin gelişimi için uygun bir zemin oluşturduğu özene dayalı liberalizm şeklinde adlandırılabilir.

Wollstonecraft, günümüz adalet-özen tartışmalarına önemli görüşler sunmaktadır. Son dönemde adalet ve özeni birbiri ile harmanlayan önermeler genellikle özenin, ahlaki ve teorik önemini minimize etmekte ya da kişisel ya da özel alana uygulanmasını sınırlandırmaktadır (Held, 1995b; Jaggar, 1995). Wollstonecraft, adaleti özen içerisine, onun özen ilişkileri içerisindeki önemini öne çıkararak yerleştirir. Ona göre adalet, özen ilişkilerinde olmazsa olmaz için bir araçtır. Wollstonecraft, özen ile ilgili yükümlülükleri erdeme dayalı bir sosyal

düzenin sağlanmasında en önemli nokta, birçok sosyal problemin çözümünde de anahtar olarak görür. Ona göre pek çok sayıda sosyal problem, sağlıklı özen ilişkilerinin bir sonucudur; bu da adaletin kişisel ilişkilere genişletilerek uygulanması ve toplum içerisinde özen ilişkilerine verilen önemin artırılması ile mümkündür.

Bu makalenin temel amacı, Wollstonecraft'ın ahlaki ve politik düşünceleri içerisinde göz ardı edilmiş olan özeni açığa çıkarmak ve onun görüşlerini günümüz adalet ve özen tartışmaları ile ilişkilendirmektir. Çağdaş kavramları bir on sekizinci yüzyıl düşünürünün fikirlerine uygulamak anakronik görünebilir, ancak iki nokta benim yorumumu haklı çıkarmaktadır. Birincisi, özen kavramı yeni bir söylemsel icat olsa bile, onu tanımlayan unsurlar (besleyici ilişkiler için bir çaba, başkalarının özel ihtiyaçlarına vurgu, özen göstermeyi teşvik etme arzusu ve bireyler arasında sorumluluk dâhil) uzun zamandır var olmuştur. Wollstonecraft bu unsurlarla ilgilendiği için, endişelerini farklı bir sosyal ve tarihsel bağlamda dile getirmiş olsa da onu erken dönem özen teorisyenlerinden biri olarak kabul etmek makuldür.⁵ İkincisi ve daha da önemlisi, Wollstonecraft modern özen etiğinin oluşumunda kritik bir tarihsel kavşakta durmaktadır. On sekizinci yüzyılın sonlarında filozoflar, modern özen etiğinin unsurlarına oldukça benzeyen ahlaki duyarlılık ve sevgi kavramlarını kamusal alandan ve insanlıktan ev içi alana ve kadınlara kaydırmaya başlamışlardır (Okin 1981; Tronto 1993). Tronto'ya göre (s. 25-59), bu değişimin başlıca nedeni, bağlamsal ahlak ve duygusal kişisel ilişkilere dayalı siyasi teorilerin kamusal meselelerle daha az ilgili görünmesine neden olan büyük ölçekli ekonomik ve sosyal dönüşümlerdir. Wollstonecraft'ın yazıları, özen gösterme faaliyetlerinin ev içi alana kısıtlanması ve ayrıştırılmasına karşı erken bir protesto ve bunun sonucunda ortaya çıkacak özen patolojileri hakkında bir uyarı olarak okunabilir.

İkinci amacı, Wollstonecraft'ın çalışmalarının modern politik felsefeye katkılarını öne çıkaran çalışmaları desteklemektir (Falco, 1996; Gunther-Canada, 1997; Sapiro, 1992: 280-300; Weiss, 1996). Wollstonecraft, siyaset bilimi araştırmacıları arasında ön plana çıkmamış; fikirleri, liberal hakların kadınların da liberal haklardan yararlanması gerektiğini savunan tarihsel; ancak teorik olmayan fikirler olarak ele alınmıştır. Bana göre Wollstonecraft, korumacı ve özen ilişkilerini kamusal alanın merkezine yerleştiren anlaşılır yenilikçi bir liberal teori sunmuştur. Wollstonecraft, liberal hak ve özgürlükleri, koruyucu görevlerin erdemli bir şekilde yerine getirilmesini sağlayan araçlar olarak görür. Bu, toplumu liberal toplumlarla özdeşleştirilen bencillik ve sorumsuzluğa karşı korur. Wollstonecraft, toplumda makroekonomik ve politik kurumlarda çok fazla bir yeniden yapılandırmaya gitmeden, kişisel ve ev içi bakımın niteliği artırarak; toplumda reformsal bir dönüşümü amaçlar. Ancak, kişisel bakım, siyasi alana transfer edilmeden önce, siyasi adaletin kişisel özen ilişkilerine uygulanması sağlanmalıdır.

Burke Özeni ve İnsan Haklarının Bir Savunması

Wollstonecraft, ilk önemli politik çalışması olan İnsan Haklarının Bir Savunması'nda (A Vindication of the Rights of Men) (1790), Edmund Burke'nin Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler (Reflections on the Revolution in France) (1790) adlı eserindeki fikirlerini eleştiri olarak kaleme almıştır. Araştırmacılar

Wollstonecraft'ın Burke'e cevabının şiddetini farklı hipotezlerle açıklamaya çalışmışlardır; ancak, hiçbiri Wollstonecraft'ın reaksiyonunun, düşüncelerin bir kısmının benzerliğinden kaynaklanmış olabileceğini öne sürmemiştir. Hem Wollstonecraft hem de Burke bu eserlerini diğer aydınlanmacılar arasında İskoçyalı aydınlanma devrimi düşünürlerin bağlamsal ve etkili ahlaki ve siyasi felsefelerinin, evrensel ve soyut ahlaki ve siyasi felsefeler ile yer değiştirdiği, en azından özel alana itildiği dönemde yazmış (Toronto, 1993:25-9) ve bu gelişmeyi kaygı verici bulmuşlardır. Ancak, bu kaygıların farklı şekillerde ifade etmişlerdir.

Devrim Üzerine Düşünceler'de Burke, evrensel felsefelerin özensiz doğasını eleştirir ve özen ilişkilerinin korunması ve görevlerin tam anlamıyla yerine getirilmesi için geleneksel ataerkil yapının gereğini savunur. Wollstonecraft, Burke'nin bakım ve özen kavramını çarpıtmış olduğunu ileri sürer ve evrensel hakların sağlıklı özen ilişkileri için önkoşul olduğunu vurgulayarak karşı çıkar. Wollstonecraft, İnsan Haklarının Bir Savunması eserinin büyük bölümünü, özen etiğinin eşitlik ve haklardan izole edilmesi durumunda ortaya çıkan eksikliklerinin altını çizmeye adanmıştır.

Burke, Fransız Devrimi'ne yönelik eleştirilerini özen etiğine gönderme yaparak formüle eder. Açık eleştirilerinden biri, aydınlanmacı liberalizmin soyut haklara olan bağlılığıdır. Ona göre bireylerin gerçek hakları, bireylerin belirli istek ve ihtiyaçlarına bağlıdır (Burke [1790], 1987:51-3). Örneğin özgürlüğe olan sevgisini ifade ederken Burke, özgürlüğü için akıl hastanesinden kaçan bir hastayı bunun için tebrik etmeyeceğini belirtir (s.7). Ona göre doğal hakların soyut mükemmelliği, onların pratik kusurlarıdır ve farklı insanların farklı ihtiyaçlarını görmezden gelir. Burke'ye göre soyut haklara teslimiyet, en duygusuz ve özensiz politika ve uygulamalarına gidilmesine neden olabilir, eğer bu politika ve uygulamalar insanın belirli ve bağlama dayalı ihtiyaçlarına adapte edilmezse:

Şairlerden biri soğukkanlılıkla volkanik bir devrimin alevlerine atladığında, ardentem frigidus Aetnam insiluit [Soğukkanlılıkla yanan Aetna'ya atladı], hoş bir yazar, liceat perire poetis [Şairler yok olsun] demiş olsa da, böyle bir cümbüşü Parnassus'un ayrıcalıklarından biri olarak değil, haksız bir şiirsel özgürlük olarak görürüm; ve bu tür bir hakkı kullanmayı seçen ister şair, ister ilahiyatçı, ister politikacı olsun, daha bilge olan, çünkü daha merhametli, düşüncelerin beni adamın pirinçten sandaletlerini ahmaklığının anıtları olarak saklamaktansa, onu kurtarmaya iteceğini düşünüyorum (s. 55).

Bireylerin gerçek ve farklı ihtiyaçları için katılımcı olmak hepimizin ve daha genel olarak da devletlerin sorumluluğudur. Tüm insanlara gerçek anlamda insancıl bir yaklaşım içerisinde davranmada yalnızca soyut haklara bağlı kalmak, fazla basit ve kişi dışıdır.

Burke'nin özen ilişkileri ile ilgili kaygısı onun aydınlanmacı toplumun bencil bireyciliğine dair eleştirisinin de bir kanıtıdır. Burke, liberal toplumların gücü nazik olarak gösterdiği ve *liberal itaatkârlar* yarattığı; bunun da insan ilişkilerini güç ve bencillik ekseninde azaltacağı hususunda kaygılıdır (s.67). Burke'e göre ilgili ve katılımcı insan ilişkilerini muhafaza etmenin tek yolu, her bir bireyin bir statüsünün ve diğerlerine karşı görevlerini belirleyen rollerinin olduğu geleneksel feodal düzeni sürdürmektir. Krallar, tebaalarına sevecen babalar gibi davranır; soylular alt sınıflara özen göstermenin sorumluluğunda olur; erkek,

kadına özel bir önem gösterir. Bu şekilde sevgi, hayranlık, ilgi ve derin bir saygıya dayalı bir toplum düzeni oluşur (s.68).

Adaletin liberal teorileri bu duyguları eşitlik ve özgürlüğe olan temel bağlılıkla yer değiştirir. Bu teoriler tüm geleneksel ve topluma ait normları hesapçı ve izole birey lehinde yok eder. Burke, gelecek toplumların *işine geldiği gibi davranma* yaklaşımı içerisinde ve *bencil arzular* tarafından yönetileceğine işaret eder (ss.77, 83). Fransız devrimcilerin Kral 16. Louis ve Marie Antoinette'e kaba davranması, insanlıktan yoksun yeni toplumsal ahlakın simgesidir (s. 6). Burke'nin eşitlik ve kadın girişkenliğinin artması ile ilgili kaygısı, evrensel ahlakın tüm ilişkileri en sonunda sadece ve sadece sözleşmeye dayalı bir düzene indirgeyeceğidir (Gunther-Canada, 1996: 65-6). "Ama şövalyelik çağı öldü," diye haykırıyor Burke. "Safsatacıların, ekonomistlerin ve hesapçıların çağındayız artık ve Avrupa'nın ihtişamı sonsuza dek söndü. Makam ve cinsiyete karşı o cömert sadakati, o gururlu teslimiyeti, o onurlu itaati, köleliğin kendisinde bile yüce bir özgürlük ruhunu canlı tutan o kalbin itaatini bir daha asla göremeyeceğiz" (s.66).

Wollstonecraft, *İnsan Haklarının Bir Savunması*'nı Burke'nin Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler'ine eleştiri olarak yazmıştır. *İnsan Haklarının Bir Savunması*, Wollstonecraft'ın geleneksel liberal teorist olarak anılmasında diğer eserlerine göre önemli bir yere sahiptir. Wollstonecraft bu çalışmasında özgürlük, haklar, eşitlik ve rasyonellik gibi aydınlanma hareketinin ideallerini, Burke'nin kişisel yakınlık ve ahlaki duygusallığa yönelik muhafazakâr görüşüne karşı savunur. Bu nedenle, *İnsan Haklarının Bir Savunması*'nı duygulanım ve akıl, özen ve adalet arasındaki basit bir kontrast çalışması olarak nitelendirmek yanıltıcı olacaktır. Wollstonecraft, Burke'nin çok sayıdaki fikirlerine sempati gösterir, hatta onun farklı koşullarda kendisi gibi reformcu olarak nitelendirilebileceğini ifade eder (Wollstonecraft, [1790] 1995:5, 45-6). En önemlisi, Burke'nin duygusal ve özen ilişkilerine yönelik kaygılarına sempati gösterir; ancak, eşit olmayan sosyal ilişkilerde bu erdemlerin yozlaştığını görür. *İnsan Haklarının Bir Savunması* sadece adalet ve eşitliğin savunulması değil; aynı zamanda ve daha doğru olarak Wollstonecraft'ın adil ve özenli topluma ilişkin kendi vizyonunun ilk kez savunulmasıdır. Wollstonecraft bu eserinde, Fransız reformcuların eşitlik, akılcılık ve haklara olan bağlılığının, özen ve sorumluluk sahibi bir toplumun gelişimi için etik dışı olmak zorunda olmadığını, aksine, böyle bir toplum yaratılmasının temeli olduğunu göstermek ister.

Wollstonecraft, ([1790] 1995) Burke'nin Fransız devrimine ilişkin eleştirilerini abartılmış bir hassasiyet ile ifade etme yoluna gittiğini, duygu ve tutkularının aklını aştığını ifade eder ve onu samimi olmamakla eleştirir (ss.6-7). Wollstonecraft kendi argümanını, Fransız Devrimi hakkındaki tartışmaya aklı yeniden dâhil etme girişimi olarak tasvir eder. "Şimdi retoriğin şatafatını bırakarak, gelin efendim, birlikte akıl yürütelim" (s.7). Birçok akademisyen Wollstonecraft'ın retoriğinde örtük olarak bulunan toplumsal cinsiyet söyleminin tersine çevrilmesi üzerine yorumlarda bulunmuştur (Gunther-Canada 1996; Johnson 1995, 23-46; Kelly 1992, 84-106). Wollstonecraft, Burke'ün kadını duygusallığını ve hissiyatçılığını çürütmek için aklın eril dilini benimser.⁶ Bu retorik strateji kadın karşıtı gibi görünebilir (gerçekten de Wollstonecraft'ın kadın çağdaşlarının çoğu hakkında söyleyecek çok az iyi şeyi vardır), ancak

amacı hem kadınları hem de erkekleri ahlaki duyguların yapay ve geleneksel tanımından uzaklaştırarak gerçek insan sevgisine yönlendirmektir.

Wollstonecraft'a göre, "gösterişli bir şekilde sergilenen duygular genellikle kalbin coşkusu değil, kafanın soğuk beyanlarıdır" (Rights of Men, s. 6). "Kalp konuştuğunda, nadiren mübalağa ya da kuru coşkularla sarsılırsınız. Ben bu kararlı tonda konuşuyorum" (s. 29). Açık sözlü, duygusuz düzyazısının gerçek duygularını gösterdiğinde ısrar eder; bunun aksine, Burke'ün fantastik ve romantik düzyazısı "sahte ya da daha ziyade yapay duyguların" bir işaretidir (s. 29). Hatta Burke'ü "katı yürekli safsatacılıkla" suçlar (s. 59). Hayali imgeler ve duygulara hitap ederek okuyucularını manipüle etmeye çalışır. Tüm gerçek sevgiyi yapmacık duygulanımlara kurban eder.

Wollstonecraft'ın üslupla ilgili en açık ifadesi Vindication of the Rights of Woman (Kadın Hakları Savunması, 1792) adlı eserinin açılış sayfalarında yer alır, ancak benzer bir ifade Rights of Men'in (İnsan Hakları) en başında da bulunur: "Yararlı olmayı amaçlıyorum ve samimiyet beni yapaylıktan arı kılacaktır; çünkü dilimin zarafetiyle göz kamaştırmaktansa argümanlarımın gücüyle ikna etmek istediğimden, zamanımı süslü ifadelerle ya da kafadan gelen ama asla kalbe ulaşmayan yapay duygu seliyle harcamayacağım" (Wollstonecraft [1792] 1995, 77; VM, 5). Elbette Wollstonecraft'ın yapmacıksız konuşma iddiasını olduğu gibi kabul etmemeliyiz. Onun retorığı, geleneklerin çarpıtıcı katmanlarının altında gerçek ve doğal bir kalp dili olduğu şeklindeki Rousseaucu düşünceye dayanmaktadır. Önemli olan nokta, retorığının bazen sanıldığı gibi akıl ve duygu arasındaki keskin ayrıma dayanmamasıdır. O, rasyonel düşünmeyi insan kalbinin gerçek duygularını ortaya çıkarmanın en doğru yolu olarak görmektedir.

Wollstonecraft, Burke'ün Reflections (Düşünceler) adlı eserindeki şiirsel imgelerin ve süslü retorığın ardında soğuk ve umursamaz bir felsefe olduğunu savunur. Burke, köylülerin soyluların topraklarında avlandıkları ya da ekinlerini soyluların av hayvanlarından korudukları için öldürüldükleri "cehaletin karanlık günlerinde yerleşmiş" (Rights of Men, s. 11) bir anayasayı yüceltmektedir. "Soyluların oyunlar düzenlediği hangi ülkelerde kaç aile, bu zorlayıcı yasaların önemsiz bir ihlali yüzünden, çocuklarının ekmeği köpeklerle verildiğinde - emeğinin karşılığının duygusuz şatafat tarafından heba edildiğini gören bir adamın hissettiği öfkenin doğal sonucu olarak sefalet ve ahlaksızlığa sürüklendi?" (s. 16) diye sorar - Burke'ün empatisinin yalnızca zenginlere soylulara uzandığını belirtir. Yoksulların ihtiyaçlarıyla ilgilenmemesi, felsefesinin özündeki kayıtsızlığı ortaya koymaktadır:

Sefaletin kalbinize ulaşması için, anladığım kadıyla, şapkası ve çanları olmalı; gözyaşlarınız, karakteriniz göz önüne alındığında çok doğal olarak, tiyatronun yaygarasına ya da mertebeleri aptallığın doğasını değiştiren ve insanlığı alçaltan ahlaksızlıkların üzerine zarif bir örtü atan kraliçelerin düşüşüne ayrılmıştır; can yoldaşları kendilerinden koparılan birçok çalışkan annenin sıkıntısı ve çaresiz bebeklerin açlıktan ağlaması, bir sadaka koparabilseler bile, merhametinizi harekete geçiremeyecek bayağı üzüntülerdi. "Hayali üzüntüler için dökülen gözyaşları," der Rousseau, "sahip olmadığımız tüm erdemlerle gurur duymamızı sağlamak için takdire şayan bir şekilde uyarlanmıştır" (s.14).

Feodal düzene yönelik eleştirisi ise, sağlıklı özen ilişkilerinin bu düzen içerisinde kurulamayacağı yönündedir. Duyguları ön plana çıkaran Burke'ye göre saygı,

duygusal yakınlığı azaltır; Wollstonecraft'a göre ise saygı olmadan evlilikte duygusal yakınlık kurulamaz (s.22). Wollstonecraft, eşit saygının, başkalarının özel ve benzersiz özelliklerini takdir etmek ve onları gerçek bireyler olarak sevmek için gerekli olduğunu açıklar. Geleneksel sosyal düzenlemeler, insanları sahte havalara bürünmeye, başkalarını yapay romantik ideallerle görmeye ve statü ve zenginliğe göre evlenmeye teşvik ederek gerçek kişiler arası ilişkileri engellemektedir. "Mertebe ve servete gösterilen saygı, ruhun her türlü cömert amacını köreltmekte ve insan memnuniyetinin üzerine inşa edilmesi gereken doğal duyguları boğmaktadır" (s. 24).

Soyluların davranışlarını taklit etme çabalarında orta sınıf da benzer şekilde kişisel samimiyeti zenginlik ve gösterişe kurban eder. "Her dört kişiden üçünün en büyük kaygısı, eşitlerinin üstünde yaşamayı ve olduklarından daha zengin görünmeyi başarmaktır. Bu mantıksız hırs uğruna ne kadar çok evdeki huzur ve bireysel mutluluk feda edilir! En güzel erdemleri; yardımseverliği, dostluğu, cömertliği ve insan kalplerini birbirine bağlayan tüm o sevimli hayırseverlikleri körelten yıkıcı bir küftür" (Rights of Men, s. 23). Feodal düzenler ayrıca ebeveynleri ailenin adının devamının çocukların refahından daha fazla önemsemeye yönlendiren ailedeki özen ilişkilerini olumsuz etkiler. Küçük çocuklar büyük kardeşleri için feda edilir, sürgüne gönderilir ya da manastıra kapatılır. Wollstonecraft bağlamda Burke'e, "Bay Burke böyle bir anne-babalığı mantıklı ve erdemli bulurlar mı acaba?" (ss.21-2) şeklinde bir soru yöneltir. Özetle Wollstonecraft'a göre geleneksel sosyal düzenler, yakın kişisel ilişkileri romantizm, sınıf ve servete tabi kılarak yozlaştırır.

Wollstonecraft bu soruna çözüm olarak insan haklarını savunur. Burke gibi o da soğuk ve hesapçı bir toplumun gelişmesini engellemek istemektedir. Ancak Burke'ün aksine, hakların ve eşitliğin genişletilmesinin bu amaç için gerekli olduğunu iddia eder. Soyut ve evrensel haklara dayalı liberal bir siyasi düzenin, kişisel sevginin yok olmasını gerektirmediğini, aksine daha şefkatli ve itaatkâr ilişkilerin gelişmesine zemin hazırladığını öne sürer.

Avrupa'da gerçekleşen uygarlık çok kısmi olmuştur ve keyfi bir onur noktasının oluşturduğu her gelenek gibi, kalbe dayanmayan ya da zihnin daha soğukkanlı kararlarında ağırlığı olmayan duygu ve düşünceleri sohbetlerde güncel hale getirerek, ahlak pahasına görgü kurallarını geliştirmiştir. Peki, ilerlemesini durduran nedir? Kalıtsal mülkiyet, kalıtsal onurlar. İnsan, doğduğu mevki ve bunun sonucu olarak torpilin dokunuşu gibi yeteneklerini uyuşturan saygı ile yapay bir canavara dönüştü; yoksa muhakeme yeteneği olan bir varlık, yetenekleri geliştikçe, gerçek mutluluğun yalnızca eşitlerin yararlanabileceği dostluk ve yakınlıktan kaynaklandığını keşfetmekte başarısız olmazdı ve hayırseverliğin küçümseyici bir sadaka dağıtmayı değil, adalete ve insanlığa saygı üzerine kurulu bir iyi niyet ve karşılıklı yarar ilişkisi olduğunu anlardı (Rights of Men, s. 8-9).

Bu pasajda Wollstonecraft, her iki Vindication (Savunma) eserinde da merkezinde yer alan bir dizi temaya değinmektedir. Rousseau'yu izleyerek, Avrupa medeniyetinin eşitsiz sosyal ilişkilere dayandığı için yozlaşmış olduğunu iddia eder. Bu eşitsizlik, canavarca ve duygusuz karakterlerden oluşan bir uygarlık yaratmıştır. Gerçek dostluğu ve karşılıklı ilgiyi geliştirmenin tek yolu herkese eşitlik ve adalet sağlamaktır. Burke'ün ilişkilere ve ilgiye yönelik kaygısını

onaylamakla birlikte, bu amaçları desteklemek için neyin gerekli olduğunu yeterince derinlemesine araştırmadığını öne sürmektedir. Burke, özenli ilişkilerin temeli olarak feodal hiyerarşiye geri dönmekte ve böylece tam da nefret ettiğini iddia ettiği şeyin, yani kişiliksiz ve umursamaz bir toplumun sürdürülmesine yardımcı olmaktadır.

Burke ve Wollstonecraft özen ilişkilerinin toplumda yükselmesinde oldukça farklı yaklaşımlara sahiptir. Burke, geriye bakar ve bakıma ilişkin sorumlulukların belirli statü ve rollere göre belirlendiği feodal düzende çözümü bulur. Wollstonecraft, ileriye bakar ve daha ilgili bireylerden oluşan bir toplumun eşitlikçi sosyal düzenlemeler içerisinde mümkün olacağını söyler. Burke'nin ilgi ve özene yaklaşımı günümüz muhafazakâr teorisyenlerinin fikirlerine, feminist teorisyenlerinkinden daha yakın olsa da, Wollstonecraft'ın kritiği, adalet ve özen üzerine yapılan günümüz feminist tartışmaları için çıkarımlar sağlar. Özen için adaleti atmak ya da ikisini birbirinden ayıran çizgiler çizmek yerine Wollstonecraft, iki kavramın birbiri ile bütünsel bir ilişkisi olduğunu vurgular. Adaletsiz özen, paternalistik ve baskıcı sosyal ilişkileri özellikle kadın, çocuk ve yoksullar aleyhine meşrulaştırır. Aslında Wollstonecraft, sosyal eşitsizlik yersiz ve suni ilgi formunda özen patolojileri yarattığından; adaletsiz bir toplumda sağlıklı özen ilişkileri yaşamının imkânsız değilse bile zor olacağını iddia eder. Bu, Wollstonecraft'ın Kadın Hakları Savunması'nda uzunca yer verdiği en son vurgudur.

Kadın Haklarının Bir Savunusu

Wollstonecraft, İnsan Haklarının Bir Savunması'ndan sonra Fransız devrimcilerini fazla muhafazakâr olmakla eleştirdiği Kadın Haklarının Bir Savunması adlı eserini yayınlamıştır. Wollstonecraft bu eserde, devrimcileri yeni anayasa içinde feodal düzenin ilkelerini yeniden üretmekle ve böylece devrimin ideallerine ihanet etmekle suçlamaktadır. Çünkü yeni düzen kadınları, siyasi haklardan yoksun bırakarak eski ataerkil sosyal düzeni devam ettirmektedir. Özellikle de kadınları siyasi haklardan mahrum bırakmakta ve böylece eski ataerkil toplumsal sistemi sürdürmektedirler. "Eğer kadın da onunla aynı akla sahipse, erkeği tek yargıç yapan kimdir" (Wollstonecraft [1792] 1995, 69)?

Devrimden önce insanlar, kendi kendilerini yönetebilecek akla sahip olamadıkları görüşüyle, krallar ve soylular tarafından yönetiliyorlardı. Wollstonecraft Fransız devrimcilerine bu bağlamda şu soruyu yöneltir: "Siz de kadınları siyasi ve sivil haklarından mahrum bir şekilde ailede karanlıklar içerisinde bırakarak aynı şeyi yapmıyor musunuz? (s.69). (Wollstonecraft: "Devrimciler kralın ilahi haklarını reddetseler de kocaların ilahi haklarına hızlı bir şekilde sıkıca sınırlıydılar." (s.112) diyerek her iki ilahi hakkı da hâksiz bulmuş; sivil ve siyasi hakların kadınlar için de geçerli olmasını talep etmiştir.

Bu talep, Wollstonecraft'ı liberal feminist olarak üne kavuşturmuştur; ancak, onun düşünceleri ile ilgili liberal çıkarımlar, tüm görüşlerini içerme konusunda başarısız olmuştur. Wollstonecraft İnsan Hakları Savunması'nda salt ilgiyi eleştirmez, eşitsiz sosyal ilişkilerden kaynaklanan duygusuz ve doğal olmayan ilgiyi eleştirir. Kadın Hakları Savunması'nda de benzer şekilde kadınlara temel haklarının verilmesinin, toplumda özene dayalı ilişkilerin gelişmesini kolaylaştıracığını savunur. Aslında, klasik liberal teoride ailevi ve bakıma ilişkin

görevlerin, özen perspektifinden yeniden formüle edilmesinin geniş çapta toplumsal refah için önemini vurgular.

Wollstonecraft'ın özene ilişkin kaygı ve görüşleri, onu klasik liberal teori felsefesinden birçok yönden ayırır. Tüm bireyler için soyut onur kavramını öne çıkarmak yerine, geniş ölçekte kadınların eşit haklara sahip olmasının özenin verilmesini kolaylaştıracağıının altını çizerek destekler. Wollstonecraft, toplumun iyiliği için sağlıklı aile ilişkilerinin önemi üzerinde durur ve klasik liberal kamusal ve özel alan ayrımını reddeder. Özenin gelişimini sağlamak için adalet, özel alanda da uygulanmalı ve devletler bunun için geniş çaplı kaynaklar ayırarak ebeveynlik ve eğitim gibi bakıma ilişkin aktivitelere saygı duymalı. Sapiro'nun (1992, 183; 1996, 37) yazdığı gibi, Wollstonecraft "kamusal ve özel arasında net bir ayrım görmemiş", bunun yerine "kamusal' ve 'özel'i aynı bütünün ayrılmaz parçaları olarak, sadece farklı sosyal alanlar olarak değil, bazı açılardan aynı alanı işgal eden alanlar olarak görmüştür." Wollstonecraft'ın, hükümetlerin asıl amacının birbirlerine ve genel olarak insanlığa karşı belirli görevleri yerine getirmeye adanmış daha erdemli bir vatandaş topluluğu yaratmak olduğu yönündeki önerisi de klasik liberal düşünceden farklıdır.

Wollstonecraft çoğunlukla liberal bir teorisyen olarak görülmektedir. Bazı araştırmacılar, Wollstonecraft'ın görüşlerini klasik cumhuriyetçi gelenek içerisinde tutarak, onu erdem teorisyeni olarak tanımlar (Baker-Benfield, 1989; Johnson, 19995; Landes, 1988; Sapiro, 1992). Wollstonecraft'ın görüşlerinin cumhuriyetçi görüşten etkilendiğine dair şüphe yoktur. Ancak, onun cumhuriyetçiliği de özen ilişkilerine verdiği önemden büyük ölçüde etkilenmiştir. Wollstonecraft, kamusal erdemini özelleşmiş özen ilişkilerine, bunların da sosyal ve siyasi eşitliğe bağlı olduğunu savunur. Böylece, hiyerarşi ve eşitsizliğin yozlaştırıcı etkileri hakkındaki klasik cumhuriyetçi argümanları özel alana genişletir ve eşitlikçi aile ilişkilerini erdemli bir cumhuriyet teorisinin merkezi odağı haline getirir. Wollstonecraft, hem kadın hem de erkek için erdemi, askeri ya da siyasi bir zafer olarak değil; aile ve sosyal yaşamdaki bakıma dayalı görevlerin tam anlamıyla yerine getirilmesi ile ilişkilendirir. Wollstonecraft burada askeri hizmet ve savaşa ilişkin cumhuriyetçi görüşü bir ölçüde eleştirir (Kadın Hakları Savunması, ss.92-3, 235-6; bakınız Sapiro, 1992: 102-3). Wollstonecraft'ın cumhuriyetçiliği; çocuk, eş, arkadaş, vatandaş ve insana gösterilen cumhuriyetçi bir özendir.

Wollstonecraft, Kadın Hakları'nın girişinde argümanının entelektüel çerçevesini çizer. Rousseau'nun insanı varlık olarak izole eden görüşünü eleştirerek, tanrının insanları ahlakta mükemmellik ilerlemesini toplum içerisinde ve etkileşimle gerçekleştirmek üzere yarattığını savunur (ss.79-82). Ahlakta mükemmelliği aklın, bilginin ve erdemini gelişimi olarak tanımlar (s.79). Akıl ve bilgi, insanın sosyal dünyasını anlamasını ve kontrol etmesini sağlar, daha spesifik olarak diğerlerine karşı yükümlülüklerini idrak etmesini sağlar. Erdem, bu görevlerin öz bilinçle yerine getirilmesini içerir. (Sapiro, 1992: 102-3). Kadınların birincil görevleri anne, evlat, kız kardeş ve eşler olarak yerine getirmeleri gereken bakıma ilişkin görevleridir. Erkeklerin birincil görevleri ise baba, evlat, erkek kardeş ve eşler olarak yerine getirmeleri gereken bakıma ilişkin görevleridir. Bu birincil görevlerin ötesinde ise komşu, vatandaş ve tüm insanlara karşı olan daha kapsamlı sosyal sorumluluklar yer alır.

Wollstonecraft'a göre, Rights of Woman (Kadın Hakları) adlı eserinin argümanının tüm arka planını oluşturan toplumun ahlaki ilerlemesi, erkeklerin ve kadınların aile ve toplum içindeki bakım verme görevlerinin üstün önemini kabul ettikleri bir dünyaya doğru ilerlemekten ibarettir. Yine de, her şeyin kadınların eşitliğine bağlı olduğunu iddia etmektedir. Bu olmadan, her iki cinsiyet de en temel bakım verme görevlerini tatmin edici bir şekilde yerine getiremeyecek ve toplum ahlaki açıdan az gelişmiş bir durumda kalacaktır. Kadın Hakları'nın önsözünden alınan aşağıdaki önemli pasaj, Wollstonecraft'ın argümanının altında yatan önermeleri uygun bir şekilde özetlemektedir:

Kadının hakları için mücadele ederken, temel argümanım şu basit ilke üzerine inşa edilmiştir: Eğer kadın eğitim yoluyla erkeğin yoldaşı olmaya hazırlanmazsa, bilginin ve erdemlin ilerlemesini durduracaktır; çünkü gerçek herkes için ortak olmalıdır, yoksa genel pratik üzerindeki etkisi bakımından etkisiz olacaktır... Eğer çocuklar vatanseverliğin gerçek ilkesini anlayacak şekilde eğitilecekse, anneleri bir vatansever olmalıdır; ve düzenli bir erdemler silsilesini doğuran insan sevgisi, ancak insanlığın ahlaki ve medeni çıkarları göz önünde bulundurularak üretilebilir; ancak şu anda kadının eğitimi ve durumu, onu bu tür uğraşlardan uzak tutmaktadır (s.68).

Wollstonecraft için toplumun ahlaki açıdan ilerlemesi, kadının ve erkeğin hem ailede hem de toplumdaki özene ilişkin sorumluluklarının bilincinde olduğu bir dünyaya doğru ilerleme kaydetmektir ve bu nedenle her şey kadınların toplumda eşit olmasına bağlıdır. Bu eşitlik olmadan, ne cinsiyetler bakıma yönelik görevlerini memnuniyetle yerine getirir ne de toplum yüksek bir ahlaki düzeyde varlığını sürdürür. Wollstonecraft, kadın-erkek eşitliğini, insanlığın daha erdemli ve görev bilinci ile dolu bir dünyaya doğru yol aldığı bir ahlaki ilerleme olması temelinde savunur.

Eşitsizlik ve Özenin Patolojileri

Wollstonecraft, *Kadın Hakları* eserini büyük ölçüde sosyal ve siyasi alandaki eşitsizliğin kadının doğal şefkat duygularını ve bakıma ilişkin görevlerini tam olarak yerine getirmelerini nasıl olumsuz bir şekilde etkilediği tartışmasına adanmıştır. Wollstonecraft'a göre en temel düzeyde, eşitlikçi olmayan eğitim kadınların akıllarını kalıcı bir çocuk düzeyinde bırakmakta ve sonuç olarak kadınlar olgun bir eş ve anne görevlerine uyum sağlamada yetersiz kalmaktadırlar.

Kadınların eğitimine son zamanlarda eskiye oranla daha fazla önem verilmeye başlandı; ancak yine de onlar hâlâ uçarı bir cins olarak görülüyor ve hiciv ya da eğitim yoluyla onları geliştirmeye çalışan yazarlar tarafından alaya alınıyor ya da onlara acınıyor. Yaşamlarının ilk yıllarının çoğunu birtakım beceriler edinerek geçirdikleri kabul edilmektedir; bu arada beden ve zihin güçleri dizginsiz güzellik kavramlarına, kadınların dünyada yükselebilmelerinin tek yolu olan evlilik yoluyla kendilerini kanıtlama arzusuna kurban edilmektedir. Ve bu arzu onları sadece birer hayvan hâline getiriyor, evlendiklerinde çocuklardan beklenebileceği gibi davranıyorlar: giyiniyorlar, makyaj yapıyorlar ve Tanrı'nın yarattıklarına lakap takıyorlar. Bu zayıf varlıklar kesinlikle sadece bir harem için uygundur! Bir aileyi yargıyla yönetmeleri veya dünyaya getirdikleri zavallı bebeklere bakmaları beklenebilir mi (s. 77)?

Wollstonecraft Kadın Hakları boyunca bu temaya geri döner. Wollstonecraft'a göre, kadınlar bakıma ilişkin rollerinin toplum içindeki önemini idrak edemezler ve bu görevlerinin önemi toplum tarafından da tanınmazsa, bu rollerine tam anlamıyla katılamayacaklar ya da bu görevlerini erdemli bir şekilde yerine getiremeyeceklerdir (s.69). Kadınlar birincil olarak kendi güzellikleri ve evliliklerini düşünmek konusunda eğitildiklerinden, çoğu kadın dar kafalı, benmerkezci olarak yetişir ve sorumluluklarını görmezden gelir (s.142). Sorumluluklarına bağlı olanlar da, aşırı derecede ve rastgele yerine getirir. Wollstonecraft bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade eder: "İnsanlık, çocukların kadınların gözetiminde büyütülmesi gerektiğini kabul etmiş görünüyor; ancak, benim gözlemim hassas yapıları nedeniyle bu görevin kadınlar için kesinlikle uygun olmadığıdır; çünkü kadınlar hislerine kapılıp çocukları fazla şımartmaktadırlar" (s.145). Wollstonecraft, gözlemlerinin ayrım gözetmeksizin tüm kadınlar için geçerli olmadığını belirtmeye dikkat eder (s.136).

Öte yandan çalışan kadın, çalışmayan kadına göre daha fazla erdem sergileme eğilimindedir; işle ilgili konularda daha fazla ilgili olmaları sağduyularını geliştirmiştir" (ss.154-5)⁷. Wollstonecraft, bu konuda aldıkları duygusal eğitimlerin görevlerini yerine getirmelerini engellemesi nedeniyle üst ve orta sınıf kadınlarla ilgili daha fazla endişe taşımaktadır. Wollstonecraft ayrıca cinsiyet eşitsizliğinin kadının erkek tarafından baskı altına alınması nedeniyle heteroseksüel ilişkileri de olumsuz yönde etkilediğini öne sürer (Kadın Hakları, s.78). İnsan varlığı başkaları tarafından tanınmak ve saygı görmek ister (ss.132-231). Sosyal eşitsizlikler, kadının toplumda saygı görmesini engeller. Kadınlara çok yüzeysel bir eğitim sunulduğunda ve siyasi faaliyetler ile çok sayıda meslekte yer almalarının önüne geçildiğinde; onlar da biraz da olsa güç ve saygı kazanmak için sahip oldukları kaynakları kullanırlar. "[Kadınların] kurnazlığa başvurmaları, haksız yere mahrum bırakıldıkları bu gücün dolaylı olarak birazını elde etmelerini sağlamak için doğanın sunduğu bir içgüdüdür; çünkü kadınların meşru haklardan yararlanmalarına izin verilmezse, yasak olan bu ayrıcalıkları elde etmek için hem erkekleri hem de kendilerini acımasız hâle getireceklerdir" (s.70). Bu kaynaklar kadınısı yönleridir ve bunu erkekleri manipüle etmek ve onların arzularını harekete geçirmek için kullanırlar (s.78). Erkekler de buna romantik bir yakınlık ile cevap verirler. Sonuç olarak, bu şekilde etkileşimler ile gerçekleştirilen evlilikler güçsüz temeller üzerine kurulmuş olur.

Aşkın ilk heyecanı geçtiğinde erkekler genellikle eşlerinden sıkılır. Wollstonecraft bu durumu şöyle ifade eder: "Erkekler eşlerinin ev yönetiminde iyi olduklarını kabul ederler; ancak, yine de dışarıda daha hoş gideni, heyecan verici (piquant) olanı ararlar" (Kadın Hakları, s.143). Kadın da erkeğin kalbini yeniden kazanabilmek için yine kadınsal özelliklerini harekete geçirir ya da bunu erkeğe karşı kullanmayı bırakarak bunaltıcı bir öfke içerisine girer.

Yalnızca karşı cinsi memnun etmeyi öğrenmiş bir kadın, kısa bir süre sonra cazibesinin eğik güneş ışınları olduğunu ve yaz geçip gittiğinde, her gün görüldüğünde kocasının kalbi üzerinde fazla etkili olamayacağını anlayacaktır. O zaman rahatlamak için kendi içine bakmak ve uykuda olan yeteneklerini geliştirmek için yeterli doğal enerjiye sahip olacak mı? Yoksa başka erkekleri memnun edeceğini ummak ve yeni aşk beklentilerinin

yarattığı duygularla aşkının ya da gururunun uğradığı aşağılanmayı unutmaya çalışmak daha mantıklı değil midir? Kocasını âşık olmaktan vazgeçtiğinde -ki o zaman kaçınılmaz olarak gelecektir-, kadının hoşnut etme arzusu sönecek ya da bir acı kaynağı haline gelecektir; ve belki de tüm tutkuların en geçicisi olan aşk, yerini kıskançlığa ya da kibire bırakacaktır (s. 97).

Wollstonecraft, kadınların da erkeklerle olan mutsuz ilişkilerinde birbirlerini destekleyebilecekleri ihtimalini neredeyse hiç düşünmez. Bu konudaki sessizliği, bu konudaki kötümserliğini yansıtır gibi görünmektedir. Erkeklerle boyun eğerek ve erkekler için birbirlerine zulmederek büyüyen kadınların birbirlerine gerçek dost olarak güvenmelerinin çok zor olduğunu belirtir. Çoğu diğer kadınları rakip olarak görür ve kadın ilişkilerinde ataerkil toplumun baskılarını yeniden üretir (Kadın Hakları, s. 142, 286). Ancak Wollstonecraft (1989) son romanı *The Wrongs of Women* (Kadının Yanlıları) ya da Maria'da, ortak baskıları sayesinde dostluk bağları geliştirebilen iki kadının, Maria ve Jemima'nın hikâyesini anlatır (Johnson 1995, 47- 69)⁸.

Eşitsizliğin olumsuz etkileri kadının çocukları ile ilişkisine de olumsuz yansımaktadır. Erkekler tarafından oluşturulan adaletsiz kurullarla yönetilen toplumda, kadınlar genelde ailede bu adaletsizliği yeniden üretirler. Kadınlar hem çocukları hem de varsa evdeki hizmetkârlarına da erkeklerin kendilerine davrandığı gibi adaletsiz ve canları istediğinde kibar istemediğinde ise kaba davranırlar. Belki de bazen bu davranışlarından hastalıklı bir haz duyarlar (Kadın Hakları, s.120).

Eşitsizlik aynı zamanda kadınların çocuklarını ihmal etmesine de neden olmaktadır. Kadınlar güç ve saygınlıklarını erkeği kontrol etme becerileri ile kazandıkları için çoğu, annelik görevlerinden çok güzellik ve kadınsı özelliklerini geliştirme ile meşguldür (ss.231-2). Diğer bir grup ise, çocukların kendisini daha fazla sevmesini ve babalarının karşısında annelerinin tarafında olmalarını sağlayarak kocalarına karşı bir öç alma duygusu geliştirir (Kadın Hakları, s.242). Kadınlar çocuklarından kendi olamadıkları şey olmasını isterler. Çocuklarına kendi rüyalarını gerçekleştirmek, kendilerinin gücü ve gururu yapmak için emek verirler. Sonuç olarak çocuklarının da saygı duyulması gereken bağımsız birer birey oldukları gerçeğini unuturlar.

Ancak her durumda önyargıların kölesi olan kadın, nadiren aydın anne şefkati gösterir; çünkü çocuklarını ya ihmal eder ya da uygunsuz bir hoşgörülle onları şımartır. Ayrıca, bazı kadınların çocuklarına olan sevgisi, daha önce de belirttiğim gibi, çoğu zaman çok vahşicedir: çünkü insanlığın tüm kısılcımlarını yok eder. Adalet, doğruluk, her şey bu Rebekalar tarafından feda edilir ve kendi çocukları uğruna en kutsal görevleri ihlal ederler, yeryüzündeki tüm aileyi birbirine bağlayan ortak ilişkiyi unuturlar (s. 243, vurgu orijinalinde).

Wollstonecraft, sosyal yapılar ile özenin sağlıklı bir şekilde verilmesi arasındaki ilişkiyi günümüz feministlerine göre çok daha açık bir farkındalıkla ifade eder. Rasyonel bir eğitim ve adil bir sosyal yapıdan yoksun kadınlar, sevgilerini kendi çıkarlarına yönelik gösterirler. Çocuklarını sevgiye boğarlar; ancak, onların birer insan olduğunu unuturlar. Kadınların çocuklarına olan sevgisi, onların da diğerlerine hükmetme arzularının üstü kapalı bir formudur.

Wollstonecraft'ın Özen ve Adalet Sentezi

Wollstonecraft, kadın hakları savunucu olarak bilinir; ancak, eşit haklar talep etmesinin ana nedeninin özen patolojilerinin üstesinden gelmek olduğu çok az fark edilmiştir. Wollstonecraft, adaleti özen toplumunun ayrılmaz bir parçası ve kadınların bakıma ilişkin görevlerini tam anlamıyla yerine getirmelerinde olmazsa olmaz bir unsur olarak görür.

Erkekler zincirlerimizi cömertçe kırsalar ve kölece itaat yerine akılcı bir paydaşlıkla yetinseler, bizi daha dikkatli kızlar, daha sevecen kız kardeşler, daha sadık eşler, daha makul anneler, tek kelimeyle daha iyi vatandaşlar hâline gelirdik. O zaman onları gerçek bir şefkatle severdik, çünkü kendimize saygı duymayı öğrenirdik ve değerli bir erkeğin iç huzuru kansının boş kibri tarafından kesintiye uğratılmaz ya da bebekler annelerinin kucağında asla sıcak bir yuva bulamadıkları için yabancı bir kucakta bunu aramak zorunda kalmazlardı (Kadın Hakları, s. 241).

Wollstonecraft'a göre arkadaşlık ilişkisi, doğal ve saf yakınlığın bir modelidir (Kadın Hakları, ss.98-101). Arkadaşlık, her türlü baskı ve romantik duygusalıktan yoksundur ve insana ilişkin karakteristiklere yönelik bir saygıyı içerir. Wollstonecraft bunu *karşılıklı sempati* olarak adlandırır (ss.203, 241). "Dostluğun sakın hassasiyetini, saygının güvenini" "kör hayranlık ve düşkünlüğün şehvetli duyguları" ile karşılaştırır (s.99). Ancak kadınlara tüm kapasitelerini geliştirme fırsatı verilmediği sürece, asla kocalarıyla eşit olamazlar ve asla onların gerçek dostu olamazlar. "Karı ve kocanın ortak duyguları bu kadar az olduğunda ve evde bu kadar az güven tesis edildiğinde, uğraşları bu kadar farklı olduğunda, aralarındaki sevgi saf olamaz. Kadınlara potansiyellerini geliştirici fırsatlar verilmezse, hiçbir zaman kocası ile eşit olamayacağından birbirlerinin de hiçbir zaman gerçek arkadaşı olamayacaklardır (s. 292).

Sosyal eşitlik olmadan, kadınlar ve erkekler hiç bir zaman kişisel yakınlığın en yüksek düzeyi olan arkadaşlık düzeyine ulaşamayacaklardır. Ebeveynler arasında arkadaşlığın olmaması çocuğun ebeveynlerinden sağlıklı bakım almasını engeller. "Anne-baba arasında arkadaşlık ilişkisi kurulana kadar çocuklar uygun bir eğitim alamayacaklardır (Kadın Hakları, s.292). Sosyal ve siyasi eşitlik sağlanmadan, kadın ve erkek aile içinde hiç bir zaman arkadaşlık ilişkisi içerisinde olamayacaklar ve çocuklar için uygun bakımı gerçekleştiremeyeceklerdir. Bunun sonucunda çocuklar, yetersiz donanımla büyüyecek, sorumluluk sahibi birer vatandaşlar olamayacak ve toplum bencil ve izole edilmiş bireylerden oluşacaktır.

Wollstonecraft'un kadının toplumdaki konumunu eşit hâle getirmede başlıca iki önerisi vardır: Birincisi, kadınların yaşama hakkı, özgürlük, mülk edinme ve oy verme hakkı gibi siyasi ve sivil haklara sahip olmaları gereğidir (Kadın Hakları, ss. 230-41). Bu talebinin ayrıncı özelliği, bu hakların aile yaşamına etkilerini dikkate alıyor olmasıdır. Politik haklar kadınların kendilerini aktif birer vatandaş olarak görmelerini sağlayacak ve özel alan dışındakilere karşı da birtakım yükümlülükleri olduğunun bilincine varmalarını sağlayacaktır. Bu sosyal anlayış onların bakım görevlerinin toplum için ne kadar önemli olduğunun farkına varmalarını sağlayacağından, bu görevlerini daha iyi yerine getirmelerini teşvik edecektir. Wollstonecraft bu çerçevede içindeki görüşlerini şu şekilde ifade eder: "Tüm ulusların tarihleri göstermiştir ki, kadınlar sadece ev içi işler ile sınırlandırılmazlar; cehalet içerisinde tutulmaya devam edildikleri sürece de

erkeklerin olduğu kadar hazzın da köleleri olacaklardır ve aile içi görevlerini hiç bir zaman tam anlamıyla yerine getiremeyeceklerdir” (s.270).

Wollstonecraft, sivil haklar için de aynı tartışmayı sürdürür. Ona göre kadınların baba, koca ya da erkek kardeşlerinden bağımsız olarak yasal birer varlık oldukları kabul edilmeli ve boşanma hakkı tanınmalıdır (Sapiro, 1992: 149-52, 237). Kadınlara aynı zamanda özerk bireyler olarak mülk edinme hakkı da tanınmalıdır (Kadın Hakları, ss.230-41). Dahası, devletler kariyer olanaklarına erişimi kadınlara açmalıdır. Wollstonecraft, kadınların doktor, hemşire, politikacı öğretmen vb. olmak varken tembellikle nasıl zamanlarını boşa harcadığından şikâyet etmektedir (ss. 238-9). Özgürce kariyerlerini seçmelerine izin vermek, kadınların yeteneklerini kamu yararına sunmalarına olanak sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda erkeklerden ekonomik bağımsızlıklarını elde etmelerine de yardımcı olacaktır. Sonuç olarak, "kadınlar finansal destek için evlenmeyecek ... ve ima edilen görevleri ihmal etmeyeceklerdir" (s.239).

Siyaset gibi kadınların erişimine açılan kariyer alanları kadınların ufkunu açacak; kadınlar bakıma ilişkin görevlerine kendi özel durum ve arzuları açısından değil; daha geniş bir sosyal ilişkiler perspektifinden bakabileceklerdir. Wollstonecraft'a göre kadına kariyer olanaklarının verilmesi, aile bağlarını güçlendirir. Bireyler böylece zorlama, gereklilik ve geçici bir romantik eğilim nedeniyle değil; birbirlerine duydukları yakınlık nedeniyle evlenirler. Birbirleri ile efendi ve köle olarak değil; ortak yönleri ve amaçları olan eşit taraflar olarak ilişki kurarlar. Wollstonecraft'ı bunu şu şekilde özetler: "Kısaca, bu konuya hangi açıdan bakarsak bakalım, mantık ve deneyimim beni, kadınların görevlerini tam anlamıyla yerine getirebilmeleri için onlara yöneltilen her türlü kısıtlamayı kaldırmanın ve insanlığın doğasında var olan tüm haklara kavuşmalarını sağlamanın tek yol olduğuna inandırmaktadır (Kadın Hakları, s.272). Bu nedenle eşit siyasi ve sivil haklar Wollstonecraft'a göre özen toplumunun temelidir.

Wollstonecraft'ın diğer önemli reform önerisi, kız çocukları için ulusal eğitim planıdır; çünkü kadınların sosyalizasyonu için onlara tanınan eşit hak ve fırsatlar, toplumdaki derin cinsiyet eşitliğini çözmede yeterli olmayacaktır⁹. Kadınlara akıllarını geliştirmek yerine, nasıl güçsüz ve masum görüneceği öğretilmiştir. Ona göre, toplumda bu şekilde sosyalleşen kadın, siyasi ve sivil haklardan çok az yararlanabilecektir. Bu nedenle devletlerin, sosyal önyargılar ve özellikle de dar görüşlü ebeveynler ile mücadele edecek bir eğitim sağlaması gerektiğini savunur. Wollstonecraft, "Öğretmenler, ebeveynlerin kaprislerine bu şekilde bağlıyken, onlardan cahil insanları hoşnut bırakmak için gerekeni yapmalarından fazlası beklenemez (Kadın Hakları, s.257)" diyerek mevcut sistemi eleştirmektedir.

Wollstonecraft, devlet okullarını ailedeki eşitsizlikleri dengelemeye yönelik bir hizmet vermeye çağırır. Bu okulların amaçları iki yönlü olmalıdır: Akıllı ve kalbi eğitin ki bu hem mantığı hem de özeni geliştirsin. Wollstonecraft, bu amaca ulaşmak için bazı pedagojik reformların altını çizer. Birincisi, devlet okulları kız ve erkek çocuklarını birlikte aynı araçlar ve aktiviteler ile eğiterek cinsiyete yönelik tüm yanlış ayrımları kaldırmalıdır. Bu şekilde karşılıklı saygı hissini vermiş olduğu hazzı genç yaşta varmaları sağlanacaktır (Kadın Hakları, s.260). "Cinsiyetler arasında öyle bir eşitlik kurulması gerektiğini varsayıyorum ki, şövalyelik ve cilve dışında kalsın, ama dostluk ve sevgi daha yüksek

görevlerin yerine getirilmesi için kalbi yumuşatsın" (s.264). İkincisi, hiyerarşik ve itaat eden pedagojik yöntemler, aktif öğrenme yöntemleri ile yer değiştirmelidir (s.251, Sapiro, 1992: 240-1)¹⁰. Üçüncüsü, eğitim kalpten verilmelidir. "Gerçekten de, anlayışın yanı sıra kalbin de eğitim yoluyla açıldığına ikna oldum; ve çok açık görünmese de, organları güçlendirerek; şimdi anlık duyarlılık parlıtlarından değil, duygulardan bahsediyorum" (s.142). Bu hedefe ulaşmanın en iyi yolu, çocukların yetiştirme görevleri ile kamu yararı arasındaki yakın bağlara ilişkin anlayışlarını genişletmektir.

Wollstonecraft, özellikle kadınların eğitimini tartışırken, "eğer siyasi ve ahlaki konular onlara açılırsa, önemsiz uğraşlara yönelmeyeceklerini düşünüyorum" der; ve şöyle devam eder, "şunu söyleyebilirim ki, bu onları ev içi görevlerine gerektiği gibi özen göstermelerini sağlamanın tek yoludur. Bunu en iyi şekilde başarmanın yolu da özen ve kamu iyiliği arasındaki bağ anlamalarını sağlayacak şekilde kavrayışlarını genişletmektir. Aktif akıl kendini kuşatan tüm görevlerini sahiplenir ve her birini yerine getirmek için gerekli zamanı yaratır (Kadın Hakları, s. 265). Sınıflarda küçük örneklerden başlayarak, çocuğa kişilerarası ilişkilerde özenin ve saygının önemi öğretilmelidir. Daha sonra bu değerler daha geniş politik ve ahlaki durumlarla ilişkilendirilmelidir. Amaç çocuklara özenin sağlıklı ve fonksiyonel bir toplumu için merkezi önemini öğretmek; özen içeren aktiviteleri ahlaki açıdan yükseltmektir.

Wollstonecraft'ın adalet ve özeni birleştirmesi en çok sağlıklı bakım verme faaliyetlerine ilişkin açıklamalarında belirgindir. Burada adaletin yalnızca geniş toplumsal meselelerde değil, aynı zamanda bireyler arasındaki mahrem ilişkilerde de gerekli olduğunu iddia eder. Adalet yalnızca özen gösterilmesi için bir ön koşul olmakla kalmaz, aynı zamanda özen gösterilmesi üzerinde önemli bir kontrol de sağlar. Wollstonecraft'a göre çocuğun eğitiminde en uygun yetişkin yaklaşımı saygılı koruyuculuktur. Ebeveyn ve öğretmenler koruyucu aktivitelerini çocuklara uygularken onlara özerk bireyler olarak bir yaklaşım sergilemelidirler ve bu yaklaşım, onların akıl ve özerkliklerini geliştirici yönde olmalıdır. Çocuklara şu şekilde hitap etmelidirler: "Kendi kendinize karar verene kadar bana itaat etmek sizin çıkarınızadır; ve her şeye kadir Tanrı, aklınız gelişirken size bekleme için içime bir sevgi yerleştirdi; ama aklınız olgunluğa eriştiğinde, bana itaat etmelisin, daha doğrusu fikirlerime saygı duymalısın, ancak kendi aklınıza giren ışıkla örtüştüğü ölçüde" (Kadın Hakları, s.247). Bu pasaj, Wollstonecraft'ın yetişkin bakımına ilişkin vizyonunu uygun bir şekilde özetlemektedir. Ebeveynler ve öğretmenler ilgilerini çocuğun aklının ve özerkliğinin gelişimine yöneltmelidir. Ebeveyn ve öğretmenler çocuklara eşitleri ya da arkadaşları gibi muamele edemeseler de, en azından onları arkadaşları olma sürecindeki bireyler olarak görebilmelidirler.

Özel öğretmen Bayan Mason'ın Original Stories'den aktardığı aşağıdaki pasaj Wollstonecraft'ın görüşlerini özetler niteliktedir.¹¹

[Mary] daha önce iştahını kontrol edebileceği konusunda beni ikna ettiği için, ona istediği kadar meyve koparmasına izin verdim; ve o da bu hoşgörümü kötüye kullanmadı. Aksine, zamanının büyük bir bölümünü benim için meyve toplamakla geçirdi ve onun bu ilgisi meyveleri daha da tatlandırdı. Eve döndüğümde ona arkadaşım dedim ve bu ismi hak ediyordu, çünkü artık bir

çocuk değildi; makul bir sevgi iştahını yenmişti; aklı öne geçti ve bir erdemi uyguladı (Wollstonecraft [1788] 1989, IV, 400-1).

Sağlıklı ebeveyn-çocuk ilişkisi, çocuğun özerkliğini destekler. Çocuk ancak bu özerkliği kazandıktan sonra başkaları için gerçek samimi bir özen gösterir. Ebeveyn ve öğretmenlerin tek amacı, çocuğu bağımlı bireyden bir arkadaşına doğru dönüşüm sağlamaktır. Wollstonecraft öne sürdüğü bu reformların kısa sürede etkili olmasını beklememektedir. Kadın ve erkeklerin içinde yaşadıkları toplumun tutum ve davranışları ile ilgili mükemmel düzeyde eğitilmeleri gerektiğinden, toplum farklı bir şekilde oluşturulana kadar eğitimden çok fazla bir şey beklenmemelidir (Kadın Hakları, s.89). Bu reform için birinci adım, kadınlara eşit haklar ve eğitim hakkı sağlanmasıdır; ancak, bu sadece birinci adımdır. Kadına yönelik yapılan reformların değişim yaratması için toplumda hızlıca yayılması gerekir (s.292). Bu devrimin başarısı sadece kadınların bilincindeki değişim değil, aynı zamanda erkeklerin bilincindeki dönüşüme de bağlıdır. "İddia ediyorum ki, kadınların zayıflığının ve ahlaksızlığının daha önce bahsettiğim tüm nedenleri tek bir büyük nedenden, erkeklerdeki iffetsizlikten kaynaklanmaktadır" (s.227). Erkekler cilveye karşılık verdiği sürece, kadınlar flört etmeye devam edecektir. "İki cins karşılıklı olarak birbirini yozlaştırır ve geliştirir. Bunun tartışılmaz bir gerçek olduğuna inanıyorum ve bunu her erdeme yayıyorum. İffet, alçakgönüllülük, kamu ruhu ve toplumsal erdem ve mutluluğun üzerine inşa edildiği tüm asil erdemler silsilesi, tüm insanlık tarafından anlaşılmalı ve geliştirilmelidir, aksi takdirde hiçbir etkiye sahip olamayacaklardır" (s.229).

Wollstonecraft'ın reformu eşit haklar ve eğitimde reform ile başlamış olsa da, kadına karşı olan önyargıların kökleri toplumdan tamamen silininceye kadar tamamlanmayacaktır. Bu, aynı şekilde toplumda bakım faaliyetlerine yönelik bir reformu da gerektirir. Bunlar iş ve siyasete yönelik aktiviteler için ayrıntı değil; her iki cinsiyet için de birincil insani ve sosyal erdemler olarak görülmelidir. Bu reformun ödülü, daha sorumluluk sahibi ve erdemli bir toplumun ortaya çıkmasıdır. Wollstonecraft bunu sözlerle açıklamaktadır: "Çizmek istediğim sonuç çok açıktır; kadınları rasyonel ve özgür yaratıklar yapmak ki bu onların hızlı bir şekilde iyi eş, iyi anne olmalarını sağlayacaktır eğer erkekler de kocalık ve babalık görevlerini ihmal etmezlerse" (Kadın Hakları, s.275). Wollstonecraft, siyasi ve ekonomik kurumlarda çok önemli değişikliklere gitmeden özenin konumu ve doğasında muhalif bir reform meydana getirerek radikal bir geçişi amaçlar.

Mary Wollstonecraft'ın Koruyucu Liberalizmi

Buraya kadar anlatılanlar Wollstonecraft'ın salt klasik liberal feminist olarak karakterize edilmesinin ne kadar yanıltıcı olduğunun aslında bir kanıtıdır. Wollstonecraft, kamusal ve özel alan ayrımını reddeder, bakımın önemini vurgular ve görüşlerini daha sorumluluk sahibi ve umursayan vatandaşlar yaratma üzerine oturtur. Kadınların daha erdemli bakım verenler olabilmesi için toplumsal ilişkilere dâhil edilmelerinin önemini vurgular.

Aslında, tüm siyasi ayrıcalıklardan mahrum bırakılan ve ceza davaları dışında evli kadınlar olarak medeni bir varlığa sahip olmalarına izin verilmeyen kadınların dikkatleri doğal olarak tüm topluluğun çıkarlarından küçük parçaların çıkarlarına çekilir, ancak toplumun herhangi bir üyesinin

özel görevi, kamu yararıyla bağlantılı olmadığında çok kusurlu bir şekilde yerine getirilir" (Kadın Hakları, s. 281-2).

Öte yandan, kamusal erdemın geliştirilmesi için özel ilginin önemini savunur.

Kamu eğitimi, her mezhepten yurttaşlar yetiştirmek için yapılmalıdır; ama iyi yurttaşlar yetiştirmek istiyorsanız, önce bir evlat ve bir kardeş sevgisi göstermelisiniz. Kalbi genişletmenin tek yolu budur; çünkü kamusal erdemler gibi kamusal sevgiler de daima özel karakterden doğmalıdır, yoksa karanlık bir gökyüzüne fırlayan ve bakıldıkça ve hayranlık duyuldukça kaybolan meteorlar olurlar. İnaniyorum ki, ilk önce anne babalarını, erkek kardeşlerini, kız kardeşlerini ve hatta ilk oynadıkları evcil hayvanları sevmeyen çok az kişi insanlığa karşı sevgi beslemiştir. Gençlik sempatisinin uygulanması ahlaki sıcaklığı oluşturur; ve bu ilk duyguların ve arayışların hatırlanması, daha sonra aklın yönlendirmesi altında olanlara hayat verir (Kadın Hakları, s.256).

Wollstonecraft, hem kamusal hem de özel alanda kitlesel ve uzun vadeli bir reformu amaçlar. Devleti, kadınların hem toplumda hem de aile içerisinde erkek ile eşit haklara sahip olması konusunda göreve çağırır. Wollstonecraft, ayrıca devletin daha eşitlikçi ve umursayan bireylerden oluşan bir toplum için eğitimde doğrudan rol üstlenmesi gerektiğini savunur. En genel anlamıyla, devletin eşitliğin ve hakların soyut garantisini vermenin ötesine gitmesini, toplumda güçsüz olanın yanında yer alarak güç farklılıklarını dengelemesi gerektiğini vurgular (Sapiro, 1992: 182). Wollstonecraft sözünü ettiği bu güç farklılıklarını ve nasıl dengelenmesi gerektiğini şöyle açıklar: "Doğa insanoğlunu, birine diğerinden daha fazla fiziksel ve zihinsel güç vererek eşit kılmamıştır; ancak, devlet bu eşitsizliği güçsüzü koruyarak yıkmalıdır" (Wollstonecraft, [1794] 1989: IV,17). Özetle Wollstonecraft, liberal devlet anlayışını özenin geniş çerçevesi içerisinde yerleştirerek yeniden formüle eder. Wollstonecraft'ın bu düşüncesinde, Burke'nin liberal devletlerin, liberal adalet ile ilişkilendirilen bencil ve bireyci toplum yapısından kaçınmak için özen ilişkilerine gereken özel ilgiyi göstermesi gerektiği savından esinlenmiş olması olasıdır.

Wollstonecraft'ın görüşleri geleneksel cumhuriyetçi görüşe aslında tam olarak uymaz. Landes (1988, 123-51), Wollstonecraft'ı cumhuriyetçi anne modelinin savunucusu olarak tanıtır. Ancak, cumhuriyetçi anne modelinin çoğu savunucusu kamusal ve özel alan arasındaki keskin ayrımı tanır (Sapiro, 1992,178-179). Bu savunuculara göre erkek kamusal alanda yurttaş görevini yerine getirirken; kadınların yurttaşlık görevleri ailede annelik görevleri ve ev işlerinin sorumlusu olarak sınırlanır. Wollstonecraft bunun aksine, aile yakınlığı toplumsal erdemın temeli olduğundan erkeğin ailede eş ve baba olarak daha aktif bir rol oynaması gerektiğini vurgular.

Aynı şekilde, kadınların özel hislerini genişletmek için bağımsız bir kamusal varoluşu savunur. Wollstonecraft böylece kamusal erkekler ve özel kadınlar arasındaki geleneksel cumhuriyetçi ayrımı yıkar. Erdemın geliştirilmesinin daha fazla erkeğin eve ve daha fazla kadının kamusal alana çekilmesine bağlı olduğunu savunur. Toplumun kamusal ve özel alanlar olarak eşitlikçi olmayan bir şekilde bölünmesi, tebaa ve kralların hiyerarşik kamusal dünyası kadar yozlaştırıcıdır. Ayrıca, insan erdemini siyasi ve askeri zaferle ilişkilendiren klasik cumhuriyetçi anlayışı da terk eder. Ona göre erdemli bir bireyin temel özelliği, başkalarına karşı sorumluluklarını ve görevlerini kendi bilinciyle yerine

getirmesidir. Hem erkekleri hem de kadınları en az siyasi ve ticari uğraşlarına ayırdıkları kadar zaman ve enerjiyi ev işlerine de harcamaya çağırır.

Günümüz feministleri Wollstonecraft'ın kadınlara eşit haklar verilmesi konusundaki argümanını çelişkili bulur (Gatens, 1991; Pateman, 1989). Wollstonecraft, kadınların görevlerini eş ve anne görevleri şeklinde sıralar; ancak, bu rollerin kadına yönelik baskının köklerinde olduğunun farkına varmaz. Pateman bunu, *Wollstonecraft'ın ikilemi* olarak adlandırır. Ona göre Wollstonecraft, kadınlar için eşit haklar istemesine rağmen, eş zamanlı olarak kadınları erkeklerden ayıran özel kapasite ve görevleri olduğu üzerinde ısrar eder. Pateman'a göre (1987,197) bu iki şey birbiri ile çelişir; çünkü ortada gerçekleşebilecek iki alternatif vardır: Ya kadın tam vatandaşlık haklarına sahip olabilmek için erkek gibi olacak ya da vatandaşlık değeri olmayan kadın işlerini yapmaya devam edecektir.

Pateman çoğu klasik liberal teori için önemli bir sorunun altını çizse de, eleştirisi kamusal alanı özene özel önem atfedilmesi gereken bir alan olarak yeniden tanımlayan Wollstonecraft için geçerli değildir. Wollstonecraft toplumsal düşüncede bir "devrim" çağrısında bulunarak hem erkeklerin hem de kadınların özen gösterme görevlerine eşit saygı gösterilmesini ve bu görevlerin vatandaşlık yükümlülüklerinin bir parçası haline getirilmesini ister. Pateman, Wollstonecraft'ın ebeveynlik faaliyetleri için kamu teşvikleri gibi radikal politika girişimleri olasılığını hiç düşünmediğini gözlemlemekte haklıdır, ancak bakımın teşvik edilmesinde devlet için öngördüğü rol göz önüne alındığında, bu politika onun felsefesine aykırı değildir. Önerilerinin yalnızca "taslak" olduğunu kabul etmekle birlikte, özenin değerine daha uygun bir toplum geliştirmek için en gerekli olduğunu düşündüğü reformları tanımlar (Kadın Hakları, s.71). Fikirlerini geliştirme işini başkalarına bırakır.

Wollstonecraft'ın kadınlar için eşit hakları talep etmesi ve onları ev içi sorumlulukları yerine getirmeleri için yüreklendirmesinde çelişen bir yan yoktur. Wollstonecraft'a göre toplumda, ev içi sorumluluklar kamusal alandaki meslekler kadar değerlidir ve erkeklerden de benzer şekilde kamusal alan ile meşgul oldukları kadar ev içi sorumluluklarını da tam anlamıyla yerine getirmeleri beklenir. Eğer liberal toplum kadınların tam vatandaşlar olarak kamusal alana dâhil edilmesinde hâlâ ikilem yaşıyorsa, Wollstonecraft'ın projesini tamamlamak için gerekli reformları uygulamada başarısız oluyor demektir. Bizler hala toplum yaşamında özen ilişkilerinin değerini tam olarak idrak edebilmiş ya da en baskıcı sosyal problemlerin hangi dereceye kadar özen ihmalinden kaynaklanmış olabileceğini anlayabilmiş değiliz.

Sonuç

Wollstonecraft, günümüz feministlerine adalet ve özeni harmanlayan bir model sunar. Wollstonecraft, özeni sosyal ilişkilerin temeli ya da sonu olarak tanımlar. Ailedeki bakım faaliyetlerinin özerk bireylerin oluşumundaki önemini vurgular ve ahlaki ilerlemeyi daha erdemli ve sorumluluk sahibi topluma doğru bir hareket olarak tanımlar. Wollstonecraft aynı zamanda bakıma yönelik ilişkilerin gelişiminin sadece özenin kendini sağlıklı bir şekilde ifade edebildiği sosyal bir yapı içerisinde olabileceğini öne sürer. Nihai olarak adaletin özen için olmazsa olmaz bir unsur olduğunu belirterek hem kamusal ve özel alan ayrımını hem de adalet

ve özen arasındaki ayrımın ayrıntılarını açar. Adalet, özenin sağlıklı bir şekilde gösterilmesini kolaylaştırır ve sağlıklı bir şekilde icra edilmesinde de bir kriter sağlar.

Çok az sayıdaki günümüz feministi özenin gösterilmesi ve icra edilmesinde büyük sosyal güçlerin etkisini incelemiştir; ancak, Wollstonecraft, bunu siyasi felsefesinin odağına koymuştur. Sosyal ya da ekonomik eşitsizliğin yarattığı koşulların, özenin olması gerektiği gibi verilmesini engelleyeceğini tartışır. Erkekler eşlerini ve çocuklarını ihmal eder; kadınlar da erkekler tarafından ezilir ve çocuklarına aşırı düşkünlük gösterir. Çocuklar da sempati ya da özenden yoksun bir şekilde büyür. Bunun topluma etkileri geniş kapsamlıdır.

Wollstonecraft düşüncesi, özen ilişkileri ile ilgilenen feministlerin özenin gösterilmesi ve verilmesinin altında yatan sosyal eşitsizliklerin tanımlanması ve işaret edilmesine daha fazla odaklanmaları gerektiğini vurgular. Adil bir sosyal yapı olmadan, özen engellenir ve görevler tam anlamıyla yerine getirilemez. Aynı zamanda, özen ilişkilerinin toplum içinde öneminin artırılması için organize bir çaba da gereklidir. Wollstonecraft bunun için kamu desteğini ve eğitime değişikliği önerir; ancak, onun nihai amacı bakıma ilişkin faaliyetlerin düşüncede eşit derece saygı görmesini sağlayacak bir reformu teşvik etmektir. Bu nedenle Wollstonecraft, özen ilişkileri ile ilgilenen feministlere ve diğerlerine bakıma yönelik faaliyetlerin önemini ortadan kaldıran kurumları ve müdahaleleri tanımlayarak; bakıma yönelik faaliyetlere daha fazla destek ve saygınlık kazandıracak toplumsal politikaların oluşturulması için mevcut imkânları araştırmayı önerir.

Wollstonecraft, özen ilişkilerinde bir reform çağrısında bulunur ve bu konuda özel kanun ve politikaların belirlenmesini ilgililere bırakır. Kadın bugün ailede, işte ve toplum hayatında birçok sorumlulukla boğuşmaktadır. Wollstonecraft, bu sorumluluklar arasındaki ilişkiye yönelik ilham verici bir vizyon sunar. Ona göre iyi anneler, kariyer yapan ve siyasette aktif annelerdir. Aynı şey iyi babalar için de geçerlidir. Devletlerin merkezi görevi, kadın ve erkeğin bakım görevlerini tam anlamıyla yapabilmeleri için her iki cinsiyete de kariyer yapma ve siyasete katılımı eşit fırsatlar sunma ve bunu sürdürmedir. Wollstonecraft toplumda liberal özen düzeninin nasıl sağlanacağına dair tüm cevapları vermese de, fikirleri bizleri şu sorulara sormaya yöneltmektedir: Sosyal eşitsizlikler özenin verilmesini nasıl engellemektedir? Devletler toplumda özen ilişkilerini nasıl destekleyebilirler? Eğer Wollstonecraft'ın analizi doğruysa, bu soruların cevapları bencillik, umursamama ve sorumsuzluk gibi toplumdaki önemli patolojilerin nedenlerini belirlemede anahtar görevi görebilirler.

Notlar

¹ Bu makale Danie Engster'in Mary Wollstonecraft's Nurturing Liberalism: Between an Ethic of Justice and Care başlıklı makalesinin çevirisidir. Referans için: Engster, D. (2001). Mary Wollstonecraft's Nurturing Liberalism: Between an Ethic of Justice and Care. *American Political Science Review*, 95(3), 577 - 588.

² Temel çalışmalar arasında Chodorow 1978, Gilligan 1982, Noddings 1984 ve Ruddick 1980, 1989 yer almaktadır. Özen etiğini siyasete uygulayan son çalışmalar arasında Clement 1996, Friedman 1993, Held 1993, Hirschmann 1992, Hirschmann ve Di Stefano 1996, Seven- huijsen 1998 ve Tronto 1993 sayılabilir.

³ Held ve Gatens'in kitapları, adalet ve özene ilişkin çeşitli yaklaşımları temsil eden makale ve kitap bölümlerinden oluşan antolojilerdir.

- ⁴ Adalet teorilerinin özen teorisyenlerinin kaygılarını karşılama kabiliyetine ilişkin çok farklı bir görüş için bkz. Kittay 1997 ve Sevenhuijsen 1998, 72-9.
- ⁵ Sapiro (1992, 258-9) Wollstonecraft'ın dokuzuncu ve yirminci yüzyıl feminist kuramcılarıyla "minimal ve esnek bir dizi" ortak fikir ve kaygıyı paylaştığı gerekçesiyle feminist olarak adlandırır. Ayrıca bakınız Kelly 1992, 1-2.
- ⁶ A Vindication of the Rights of Men'in ilk baskısı anonim olarak yayımlandığı için, Wollstonecraft muhtemelen başlangıçta bu cinsiyet dönüşümünü kamusal retorik stratejisinin bir parçası olarak düşünmemiştir.
- ⁷ Tronto (1993, 61-97) bu bağlamda özenin yalnızca toplumsal cinsiyetle değil, sınıf ve ırkla da bağlantılı olduğunu; alt sınıftan ve beyaz olmayan bireylerin bu bakış açısını güç ve ayrıcalık sahibi bireylerden daha sık benimsediğini savunmaktadır.
- ⁸ Jemima başlangıçta, hayatı boyunca gördüğü baskı ve istismar nedeniyle insanlardan nefret eden ve aslında bir akıl hastanesinde gardiyan olarak çalışarak yozlaşmış toplumla işbirliği yapan bir kadın olarak sunulur. Roman boyunca Maria ve Jemima, büyük ölçüde kadın olarak yaşadıkları ortak deneyimlere ve baskıya dayanan bir dostluk geliştirirler.
- ⁹ Sapiro (1992, 237-9) Wollstonecraft'ın eğitimi geniş anlamda sosyalleşme olarak tanımladığını vurgular.
- ¹⁰ İlginç bir çağdaş paralelde Koehn (1998), Sokratik yöntemin ilkeli ve sağlıklı özen ilişkilerini teşvik etmek için uygun bir model sağladığını öne sürer.
- ¹¹ Bayan Mason'ın Wollstonecraft'ın fikirlerini temsil ettiği görüşü hakkında daha fazla bilgi için bkz. Kelly 1992, 63-4.

Kaynakça

- Baker-Benfield, G.J. (1989). Mary Wollstonecraft: Eighteenth-Century Commonwealthwoman. *Journal of the History of Ideas*, 50 (January), 95-115.
- Barry, B. (1995). *Justice as Impartiality*, Oxford: Oxford University Press.
- Burke, E. [1790] (1987). *Reflections on the Revolution in France*, ed. J.G.A. Pocock, Indianapolis, IN: Hackett.
- Card, C. (1995). Gender and Moral Luck, In *Justice and Care*, ed. V. Held, Boulder, CO: Westview, 79-98.
- Chodorow, N. (1978). *The Reproduction of Mothering*, Berkeley: University of California Press.
- Clement, G. (1996). *Care, Autonomy and Justice*, Boulder, CO: Westview.
- Dillon, R. (1992). Care and Respect, In *Explorations in Feminist Ethics: Theory and Practice*, eds. E.B. Cole and S. Coultrap-McQuin, Bloomington: Indiana University Press, 69-81.
- Eisenstein, Z. (1981). *The Radical Future of Liberal Feminism*, New York: Longman.
- Falco, M. ed. (1996). *Feminist Interpretations of Mary Wollstonecraft*, University Park: Pennsylvania State University Press.
- Friedman, M. (1993). *What Are Friends For? Feminist Perspectives on Personal Relationships and Moral Theory*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Friedman, M. (1995). Beyond Caring: The De-Moralization of Gender, In *Justice and Care*, ed. V. Held, Boulder, CO: Westview, 61-77.
- Gatens, M. ed. (1998). *Feminist Ethics*, Brookfield, VT: Ashgate.
- Gatens, M. (1991). The Oppressed State of My Sex': Wollstonecraft on Reason, Feeling and Equality, In *Feminist Interpretations and Political Theory*, eds. M.L. Shanley and C. Pateman, University Park: Pennsylvania State University Press, 112-28.
- Gilligan, C. (1982). *In a Different Voice*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Gunther-Canada, W. (1996). Mary Wollstonecraft's 'Wild Wish': Confounding Sex in the Discourse on Political Rights, In *Feminist Interpretations of Mary Wollstonecraft*, ed. M Falco, University Park: Pennsylvania State University Press, 61-83.
- Gunther-Canada, W. (1997). Teaching Mary Wollstonecraft: Women and the Canonical Conversation of Political Thought. *Feminist Teacher*, 11 (Spring), 20-9.
- Held, V. (1993). *Feminist Morality: Transforming Culture, Society, and Politics*, Chicago: University of Chicago Press.
- Held, V. ed. (1995a). *Justice and Care*, Boulder, CO: Westview.
- Held, V. (1995b). The Meshing of Care and Justice, *Hypatia*, 10 (Spring): 128-32.
- Hirschmann, N. (1992). *Rethinking Obligation: A Feminist Method for Political Theory*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Hirschmann, N. & Stefano, C.D. eds. (1996). *Revisioning the Political: Feminist Reconstructions of Traditional Concepts in Western Political Theory*, Boulder, CO: Westview.
- Jacobus, M. (1986). *Reading Woman: Essays in Feminist Criticism*, New York: Columbia University Press.
- Jaggar, A. (1995). Caring as a Feminist Practice of Moral Reason, In *Justice and Care*, ed. V. Held, Boulder, CO: Westview, 179-202.
- James, S. (1992). The Good-Enough Citizen: Female Citizenship and Independence, In *Beyond Equality and Difference*, ed. G. Bock and S. James. New York: Routledge, 48-65.
- Johnson, C. (1995). *Equivocal Beings: Politics, Gender, and Sentimentality in the 1790s*, Chicago: University of Chicago Press.
- Katzenstein, M.F. & Laitin, D. (1987). Politics, Feminism, and the Ethics of Caring, In *Women and Moral Theory*, ed. E. Kitty and D. Meyers, Totowa, NJ: Rowman & Littlefield, 261-81.
- Kelly, G. (1992). *Revolutionary Feminism: The Mind and Career of Mary Wollstonecraft*, New York: St. Martin's.
- Kittay, E.F. (1997). Human Dependency and Rawlsian Equality, In *Feminists Rethink the Self*, ed. D.T. Meyers, Boulder, CO: Westview, 19-66.
- Koehn, D. (1998). *Rethinking Feminist Ethics*, New York: Routledge.
- Landes, J. (1988). *Women and the Public Sphere in the Age of the French Revolution*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Mendus, S. (1993). Different Voices, Still Lives: Problems in the Ethics of Care. *Journal of Applied Philosophy*, 10 (1), 17-27.
- Muller, V. (1996). What Can Liberals Learn from Mary Wollstonecraft?, In *Feminist Interpretations of Mary Wollstonecraft*, ed. M. Falco, University Park: Pennsylvania State University Press, 47-60.
- Narayan, U. (1995). Colonialism and Its Others: Considerations on Rights and Care Discourses. *Hypatia*, 10 (Spring), 133-40.
- Noddings, N. (1984). *Caring: A Feminine Approach to Ethics and Moral Education*, Berkeley: University of California Press.
- Okin, S. (1981). Women and the Making of the Sentimental Family. *Philosophy and Public Affairs*, 11(1), 65-88.
- Okin, S. (1989a). *Justice, Gender, and the Family*, New York: Basic Books.

- Okin, S. (1989b.). Reason and Feeling in Thinking about Justice. *Ethics*, 99(2), 229-49.
- Pateman, C. (1989). *The Disorder of Women: Democracy, Feminism and Political Theory*, Stanford, CA: Stanford University Press.
- Poovey, M. (1984). *The Proper Lady and the Woman Writer: Ideology as Style in the Works of Mary Wollstonecraft, Mary Shelley and Jane Austen*, Chicago: University of Chicago.
- Robinson, F. (1999). *Globalizing Care: Ethics, Feminist Theory, and International Relations*, Boulder, CO: Westview.
- Ruddick, S. (1980). Maternal Thinking. *Feminist Studies*, 6 (Summer): 342-67.
- Ruddick, S. (1989). *Maternal Thinking*, Boston: Beacon.
- Ruddick, S. (1990). The Rationality of Care, In *Women, Militarism and War: Essays in History, Politics and Social Theory*, eds. J.B. Elshtain and S. Tobias, Savage, MD: Rowman & Littlefield, 229-54.
- Sapiro, V. (1992). *A Vindication of Political Virtue: The Political Theory of Mary Wollstonecraft*, Chicago: University of Chicago Press.
- Sapiro, V. (1996). Wollstonecraft, Feminism, and Democracy: Being Bastilled, In *Feminist Interpretations of Mary Wollstonecraft*, ed. Maria F., University Park: Pennsylvania State University Press, 33-45.
- Sevenhuijsen, S. (1998). *Citizenship and the Ethics of Care: Feminist Considerations on Justice, Morality and Politics*, trans. L. Savage. New York: Routledge.
- Tronto, J. (1993). *Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethic of Care*, NY: Routledge.
- Weiss, P. (1996). Wollstonecraft and Rousseau: The Gendered Fate of Political Theorists, In *Feminist Interpretations of Mary Wollstonecraft*, ed. M. Falco, University Park: Pennsylvania State University Press, 15-32.
- Wollstonecraft, M. [1790, 1792] (1995). *A Vindication of the Rights of Men and A Vindication of the Rights of Women*, S. Tomaselli, (Ed.) Cambridge: Cambridge University
- Wollstonecraft, M. (1989). *The Works of Mary Wollstonecraft*, eds. J. Todd and M. Butler. London: Pickering.